

Гергина Кръстева: Трунам архив за други, далечни хора

Гергина Кръстева е родена през 1971 г. във Велико Търново. Доцент е в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“. Завършила българска филология във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, впоследствие защитава докторска дисертация на тема „Аспекти на лирическата самонаблюдателност в поезията на 70-те години на XX век“. От 2008 г. е преподавател по история на българската литература в Пловдивския университет. Автор е на книгите „Лично и антологично. Автоантологични модели и персонални антологични присъствия в българската лирика от периода 2008-2017 година“ (ЕИ „LiterNet“, Варна, 2019), „Гласове и страници от вчера. Българска лирика 2012-2020“ („Сдружение „Литературна къща“, 2021). Член е на редколегиата на списание за българска литература и критика „Страница“, където от 2008 г. поддържа авторска оперативнокритическа рубрика „Страници на Гергина Кръстева“. Разговаряме с нея на 12 януари 2022 г.

Гергина Кръстева

Броени дни след края на 2021-ва, как я преценяваш като литературна година? И каква би трябвало да бъде 2022-ра, за да я запомним с добро?

Мисля, че 2021 г. някак успя да акумулира и излъчи литературната енергия на две години, енергия, която, по всеизвестни причини, се оказа парализирана. Имах усещане за някакво, макар и неравномерно кипване, защото на изминалата година – като на бегач на дълги разстояния – принудително ѝ се наложи да пробяга финалната отсечка на един двегодишен период възможно най-добре – на висока скорост, с добра техника и добро дишане. Като при това трябваше и някак да се опази от вирусите на страх и безсилие, от разливите, да остане в пътя си, да се довери на силите си. И като че ли тя се справи, успя да си осигури малко антистела срещу разпадите, които дебнат не само във време на пандемия. Появиха се български книги, важни за индивидуалния профил на вече утвърдени български писатели, за усвояването на нови тематични зони в съвременната литература или пък нови интерпретации на вече съществуващи. И не защото това е определящо, но все пак да припомним колко силни бяха номинационните списъци на авторитетните литературни награди за проза и поезия. И колко различни, но силни автори бяха отличени в тях – Иван Станков, Елена Алексиева, Георги Тенев, Цочо Бояджиев, Виктор Самуилов, Георги Борисов... Годината беше отличителна и като юбилейна, при това – най-вече на поети. Като изследовател с интерес към автоантологичните стихосбирки, за мен беше чудесно преживяване появата на лирическите книги на Иван Цанев, Цочо Бояджиев, Александър Шурбанов, Петър Чухов, Йордан Ефтимов – те съпроводиха различните по възраст юбилейни годишници на авторите им, представиха различни модели на антологична концепция. Такова събиране на лирически книги на значими поети не се случва всяка година. Запомнящо се богата беше програмата на литературния фестивал „Пловдив чете“ през миналия юни, разговорите за книги и с автори станяха повод да подишаме щастливия въздух на възможността да сме отново физически заедно. От друга страна, принудителното превръщане на онлайн участията в нещо вече естествено „добеде“ на Софийския международен литературен фестивал интересни и знакови европейски писатели. Парадоксално е, но пандемичното време ни даде лесната възможност да чуем, макар и само от екрана, творци, които в нормална обстановка вероятно нямаше да могат да ни гостуват. Хубаво ще е и успехът и известността на добрата съвременна българска литература зад граница да нараства – изминалата година ни поднесе добри новини, свързани както с рецепцията на прозата, така и при поезията.

Ще ми се 2022 година да пренесе и удвои тази енергия и ще е чудесно, ако тя продължава да съхранява автономността на литературата, да пази спокойното ѝ дишане. Вероятно би било наивно, но ми се ще да вярвам, че такава устойчивост може да въздейства и в по-широк план, че може да помогне да превъзмогнем разломите, които ни връхлетяха. Добра година ще е и ако не се издават посмъртни книги на писатели, с които само допреди дни сме били заедно на премиера или сме си разменяли ведри съобщения, или сме планирали някакво литературно събитие... Искане ми се екшът на „Литературен вестник“ да отбелязва важни книги и творци по планиран график, а не с внезапни In telegram броеве.

В самия край на миналата година излезе книгата ти „Гласове и страници от вчера“... Всъщност как смяташ, това твой дебют ли е? Защо имаш дисертация за поезията на 70-те години на XX век, както и електронна книга – „Лично и антологично“, в която се занимаваш с т.нар. „автоантологични модели“ в лириката ни след 2008 година...

„Гласове и страници от вчера. Българска лирика 2012-2020 г.“ е моята първа хартиена книга. Но през 2019 г. в издателство „LiterNet“ (Варна) под грижовния и внимателен поглед на Георги Чобанов се появи „Лично и антологично. Автоантологични модели и персонални антологични присъствия в българската лирика от периода 2008-2017 година“. Тази електронна книга ми е особено скъпа, защото покрай работата по публикуването ѝ имам много и интересни разговори със своя издател, с когото се познавахме от години, но до този момент не бяхме работили съвместно по моя книга. Общуването ни не беше свързано само с нея и продължи и след като беше издадена. Особено интензивно се търсехме през лятото и есента на 2020 година. През пролетта на миналата година Жоро внезапно си отиде... Пазя дългите ни среднощни диалози в социалната мрежа, имейлите, които сме си разменяли. Някъде из тези думи се рее – вече безсмислено – обещанието ни да се видим в някоя хубава морска кръчма, да довършим на живо, започнатите спорове. Жоро беше персонализация на личната ми представа за непримирим борец и все още имам рефлексна на посаящата ми към клавиатурата ръка, която търси именно неговото прозорче в чата, за да му пиша... Покрай „Лично и антологично“ разбрах, че издаването на електронна изследователска книга у нас все още се счита за авантюра. И аз съм от хората, които по ред причини, повечето от които поколенчески предопределени, предпочитат да четат художествена литература между хартиени корици. Изследователските книги обаче според мен предполагат електронен формат, в него има добри предимства, особено във време с опасност от ограничена възможност за достъп до книжарници и библиотеки. Но може би и с тази книга не съм имала усещането за дебют. Свикнала съм да мисля в такива категории най-вече за художествени книги и някак си не изпитвам необходимост да ги прилагам спрямо своите.

И все пак може би като дебютант се чувствах преди около двадесет години, когато започнах да работя по дисертацията си върху поезията от десетилетията на 60-те и 70-те години на XX век. Това беше и първият ми голям изследователски текст, чието създаване ми даде изключително полезна опитност. И невъобразима, при това – споделена емоция. Съжалявам и до днес, че не го издадох в книга. Вероятно не проявих достатъчно инициативност, самочувствие май също не ми достигаеше, макар че нямаше причини да е така. Но впоследствие всичко важно и интересно от това изследване намери най-точния си научен контекст и последователно, в продължение на няколко години, излезе на бял свят – в научни сборници, в специализирана периодика у нас и в чужбина. И понеже в повечето случаи тези публикации идваха след участия в научни форуми, текстът ми се оказва отзивчив към дописване, към него се натрупа още памет, той някак порасна – и чрез всичко ценно, което научи и прие от дискуссионното общуване с колегите ми.

Как избира литературноисторическият ти интерес да кръжи около най-новата и дори съвременната литература?

Завърших филологическото си образование във Великотърновския университет, дипломната ми работа е свързана с Петко Тодоров и възможността да продължа да работя с проф. Димитър Михайлов беше достатъчно и много силно основание да продължа в този литературноисторически период. От друга страна обаче аз живях във Велико Търново, и то през 90-те години, това беше моето студентско и младежко време – четяхме денонощно, и то най-вече поезия, а избобието

от нова и различна литература се раждаше буквално пред очите ни. Може би именно тази, естествена тогава необходимост – да следя актуалните книги, някак се съхрани. Десетина години по-късно, когато, вече в Пловдив, трябваше да избирам тема за дисертацията си, решението да се занимавам с лириката на 70-те години на XX век беше категорично. Откъм това време идваха завинаги обикнатите и интересни за мен поети. И изграждането на литературноисторически контекст от почти три десетилетия по този повод естествено ме остави в гравитацията на периода. А с част от авторите, които днес са вече утвърдени фигури в литературата ни, през 90-те се познавахме и общувахме, следила съм още тогава създаването от тях, а идваха нови книги и нови лобопитства. Впоследствие пък това, че започнах да преподавам именно съвременна българска литература, добави ангажимент, но и удоволствия, и удобства към интереса ми спрямо съвременна българска литература. Опитвам се и до днес да следя и съседните ни литератури, имам слабост към съвременната литература, създавана в Румъния, в Унгария, в страните от бивша Югославия. И затова ценя преводческата и издателската работа, която праби възможно да познавам, поне в някаква степен, тези литератури. Без тези усилия вероятно ще се чувствам малко като литературен циклоп.

В „Гласове и страници от вчера“ първият обзорен текст е за 2012, а последният – за 2020 година. Преди това те своевременно са публикувани в сп. „Страница“, т.е. буквално проследяваш току-що оставени следи. Как успяваш да се измезлиш на дистанция, за да ги видиш добре?

Когато през 2019 г. работих върху „Лично и антологично“, имам най-естественото и логично алиби за необходимостта от дистанция. А тази книга също се роди изпод заниманията с обзорите, в процеса на които забелязвах определени антологични натрупвания в даден времеви период. В обзора за 2018 г. дори недвусмислено съм изразила очакване за по-ясна изследователска реакция на това натрупване. Без да съзнавам, че неволно съм провокирала себе си. Една автоантологична книга обаче не може да бъде професионално четена без познанието за личната творческа генеалогията на автора ѝ. И затова там по необходимост се завръщам доста години назад. Както можеше да се очаква, лирическите антологии от първите години на XXI век събират в себе си художествен корпус, създаван поне три, а и повече предходни десетилетия, премислен, често преминал през ситото на текстово и композиционно редактиране. В този си вид автоантологията застига в точката на днешния, персонален избор на своя автор – в кратката му роля на критик на написаното от самия него. И е изява на това, което ти определяш като „най-яркият израз на контрол на авторската воля над собственото творчество, проявени като цялостна концепция“. И още докато коментирах автоантологичните издания в годишните обзори, маркиращо или по-щедро съм отбелязвала тези движения във времето. Може би с рефлексна на литературния историк, който, дори когато, както ти казваш, върви по току-що оставени следи, неизменно се изкушава, а понякога му се налага да се обърне и да погледне по-дългия път, откъм който те идват. Разбира се, че в „Гласове и страници от вчера“ не мога да се измезля на достатъчно добра дистанция, но имам чувството, че с натрупването на все пак някакъв опит изследователското късогледство и далекогледство започват взаимно да се компенсират, точно както с времето се случва и в човешкия организъм. И съумявам да виждам доста ясно някои неща от днешното, когато са ти по-чисти очертанията и на отминалото. То е като да вървиш по една от релсите на натоварена жп линия – от едната ти страна във всеки момент профучават различни влакове, можеш да ги разгледаш, колкото ти е възможно, да помахаш на пътниците в тях. От другата те съпътства спокойния, израснал във и през времето пейзаж. Никак не е сигурно, че ще удържиш равновесие и въздухът от движението на влака няма да те разлюлее или запрати насред пейзажа, но се стараяш да имаш добър баланс. Нормални преживявания за всеки, който хем иска да е литературен историк, хем такъв, но на съвременността. Тези особени отношения на литературната история с литературната критика неслучайно са предизвикателство за хуманитаристиката. И обект на дискуссионен интерес. А в българската култура има достатъчно добри примери за изключителни литературни критици, чиито уж критически текстове още във времето си тежат като литературноисторически.

Какво смяташ, че ти дава обзорният текст, т.нар. „годишен преглед“?

В книгата си „Литература около нулата“ Йордан Ефтимов написа, че прегледът е хамалогия, работа за багеристи,

претендиращи да изкопаят огромна планина. И откъдето само/иронията, обясни много точно защо това наистина е така. Неговите обзори на литературни години обаче са много по-сериозна работа, най-малкото защото гледат далеч не само към лириката. През годините съм се удивлявала, съпротивлявала, повлиявала от изобретателността на тези негови текстове. А преди да започна да се занимавам с годишни обзори, в списание „Страница“ такива текстове пишеше Борис Минков, Здравко Дечев, Младен Влашки. Те продължават да са ангажирани със съвременните процеси, Младен Влашки все още наблюдава и анализира в календарния модел на обзора прозата, а и литературната периодика. Опитността и на други днешни критици е била и продължава да е важна за мен, но списъкът на тези, които силно ценя, е кратък. Понякога и инцидентни критически появявания, като например тези на Юлиан Жилиев, много са ме впечатлявали. За мен годишният преглед е щедра възможност за временно подреждане на полето. С цялата условност на представата за подреждане, но често тъкмо през фриволността, през изненадващите и привидно несводими към някаква по-чиста „серия“ проявления виждаш по-цялостно актуалния литературен релеф. Наясно съм, че на залисващия се с такива занимания изследовател се гледа, да го кажем – загрижено... Вероятно в резултат на съзнанието за опасностите, които крият – те са огромен „терминатор на време“, изгубено за същинска научна работа, а пък вероятността да бъдат добра инвестиция в нея не е никак сигурна. За мен обаче всичко това е начин да откликвам на лобопитствата си към днешното, особена форма на съучастничество в актуалния литературен живот. Чувствам се като човек, събиращ архив на някаква част от този именно живот, архив, за който съм убедена, че ще е важен за едни групи, далечни хора. В този смисъл може би приличам на архивар на литературна съвременност.

Малцина знаят, че през студентските си години във Великотърновския университет си започнала с писане на стихове. Бяхте заедно в студентския кръжок „Емилиян Станев“ с няколко знакови днес имена на поети, белетристи и критици. Що за фундамент бяха 90-те години на ХХ век за теб?

Думата „фундамент“ в случая е точна. Това време ме срещна и задържа, запази напътък в живота ми едни от най-важните и обичани от мен хора – и в личния, и в професионалния ми свят. За част от моите тогавашни преподаватели във ВТУ научната кариера тогава бяхме ние – студентите от този литературен кръжок и гравитиращите около него. Имали сме може би късмета да попаднем едни на други. Литературният ми вкус, представите ми за изкуство започнаха сериозно да се оформят именно в онова време. При цялото еkleктично, кипящо, карнавално изобилие от събития и текстове, в което имаше опасност да потънеш из лавините, да оставиш кости, младежки изкушен от бързата слава да изкачиш някакви хималайски литературни върхове, съм имала сигурни планински водачи – и сред преподавателите, и сред приятелите ми. Казвала съм го и преди, но шансът да бъда близо до поет като Ивайло Иванов беше равностепен на цяла литературна школа. Днес вече съзнавам, че именно в 90-те, тъкмо в основите на студентското ми време, се е отпляло всичко онова, което в чисто професионален план – макар да се забави заради къси отклонения в други посоки – в крайна сметка се оказва най-силно и ме върна в моя си път. Дълга много на преподавателите си – Анчо Калоянов, Иван Станков, Димитър Михайлов, Иван Радев, Сава Василев, Виолета Русева, Тодор Моллов, Радослав Радев... А част от приятелствата ми от онова десетилетие добавиха към биографията си и по-късна професионална заедност, започнахме, без да сме се уговарили за това, да работим в близки литературноисторически периоди с Мая Ангелова, Мира Душкова, Владимир Доневи... Това, че през 90-те пътувахме много по студентски литературни конкурси и фестивали, даде трайност на общуването ми с вече днешни колеги от други университети. Ако се изкуша да чета всичко това през поезията на любимия ни поет Иван Цанев, бих казала, че за времето от 90-те години е завързан с нежна нишка моят поглед възхитен – и го днес. Това време не е изцяло неподвижна скулптура в музея на носталгичната ми памет, то се пренесе и в днешното ми живеене, живо си е, трупа нови спомени, пише нови страници.

После отиде да преподаваш в Пловдивския университет... Как така описа тази житейско-професионална гъза между Велико Търново и Пловдив? Не беше планирано, просто чисто житейски се роди тази внезапна възможност. Благодарение на убедеността на съпруга ми Димитър Кръстев тогава взехме едно от най-важните и най-хубавите за съвместния ни живот решения. А впоследствие тъкмо в Пловдивския университет станах част от литературоведската и академична общност. Пак литературата отвори вратата, през която влязох в този град – в първите години от живеенето ни тук го обхождах с романите на Димитър Кирков, с енциклопедията на Георги Райчевски. Но най-често – със стихосбирките на Иван Теофилов в раницата си. „Амфитеатър“ и „Град

Мира Душкова,
Гергина Кръстева,
Иван Цанев,
Мая Ангелова

върху градове“ в моето съзнание разоряваха и надграждаха образите на любовта ми към Пловдив, където голямо от Велико Търново...

Сега в Пловдивския университет имаш забележителни колеги – критици и литературоведи. Как усещаш общността около теб? И в по-широк кръг: има ли според теб национална литературоведска общност, която понякога може да гледа към общ хоризонт?

Пловдивският университет ми даде и усещането за принадлежност към литературоведска общност. То се разви и през дългогодишното ни приятелство с колеги, от които съм се и учила, като Владимир Янев, като напусналата ни миналото лято Атанас Бучков, както и с възможността да бъда съвсем близо вече не само до текстовете им, но и до самите Клео Протохристова, Юлия Николова, Бистра Ганчева, Инна Пелева, Албена Хранова, Запрян Козлуджов, Огнян Сапарев... В Пловдив се оказа възможно да общувам по-често със Светлозар Изгов. Част от тези учени са сред създателите на филологическата литературоведска школа на Пловдивския университет, впрочем винаги ми е бил интересен този процес, защото аз попаднах тук във време, когато тази школа вече имаше богата история и висок авторитет. Всеки от колегите ми е много индивидуално силна научна личност, със специфични интереси и в различни сфери на изкуството и това личи от текстовете, които пишат. Респектираща е способността им да изграждат интригуващи интертекстуални сюжети и мрежи, това е като че ли много силна емблема на литературоведите, работещи в Пловдив, а тя, естествено, влияе и на следващите научни поколения. Част от колегите ми следят и участват пряко в актуалния културен и литературен живот – и като автори на литературоведски текстове, но и като съставители и редактори, експерти в културни екипи на различни институционални нива. Вероятно това би следвало да е нещо естествено за всяка литературна катедра, за всеки университет с хуманитарен профил. Но знаем, че не е точно така, а тъкмо академичната общност в Пловдив е сред най-активно и продуктивно ангажираните с изследването на съвременната българска и западноевропейска култура.

Някъде през 2008 г. станах сътрудник, а отскоро – част от редколегията на списание „Страница“. С някои от редакторите в големия екип сме и университетски колеги – Клео Протохристова, Младен Влашки, Борис Минков, Галина Лардева, Татяна Ичевска, Здравко Дечев, към тази общност принадлежат и Людмил Станев, Димитър Келбечев, Феликс Попов. По определен начин и заради сферата на интересите ми, а и заради общата ни памет от 90-те години, се чувствам част и от научните общности на департамент „Нова българистика“ към НБУ, на Великотърновския университет... Струва ми се, че у нас трудно може да се докаже присъствието на една голяма литературоведска общност. А и дали е необходимо официално да има такава? Не са ли по-полезни активната, трайна комуникация, съвместно и работливо съмишленничество между отделните, които съществуват? Нямам предвид някаква форма на сепарирани, на създаване на клубове по интереси, които си уговарят периодични сбирки. Но ако реализираме формати, които изискват и настояват за съвместна работа, усещането за по-голяма общност ще бъде естествено, а общият хоризонт ще е следствие от това. И вероятно ще има условия тази общност да функционира с адекватна институционална валидност и с повече практически възможности да бъде обществен авторитет.

Ти си част от екипа на сп. „Страница“. Погледната оттам, какво ти трябва още на литературната критика?

От много време съм убедена, че поплаците „няма критика“ са неоснователни, защото ъмането е факт. Една бърза статистика точно откъм „Страница“: в оперативнокритическите рубрики на списанието за четирите книжки годишно излизат между 40 и 60 рецензии – приоритетно за българска художествена литература, отделно са годишните обзори на лирика и проза. А списанието излиза почти четвърт век, лесно може да се прецени какъв критически ресурс е създадено и изльчило. И това е само „Страница“, която не е единственото място с дълготрайно съхранени такива рубрики. От друга страна, имаме пълно ветрило от интернет пространства,

където се пише за книги – далеч не само професионално и от какви ли не хора. И тъй като, както за всичко друго, особено през последните десетина години, читателят май иска информацията за една книга да бъде достъпна за него на разстояние един поглед от монитора, създава се впечатлението, че литературнокритическият процес е доминиращо създаван и забвисим от произтичащото в социалните мрежи, във виртуалното пространство. Да, вавилонията от издавани книги ражда и вавилония от коментарни „еднодневки“, обсъждащи за ден-два качествата им във Фейсбук или някъде из проломите на виртуалния океан. След тях обаче, дори и тук-там да има умно написани, остава разсейващ се, летлив дим над водата с почти нулев резултат по отношение на една смислена картина на днешната литературна актуалност. Е, част от ефекта на такива бързи виртуални отклици вероятно се отразява в издателски таблици с информация за продажбите. Но това, както се казва, е друг „жанр“. Той е част от общата картина, но не е от особено значение за ценностното осмисляне на литературния процес. Та на критиката очевидно ѝ трябва повече четящи хора с по-силна разделителна способност в преценката, полагащи повече усилия, за да се ориентират, ако, разбира се, това е желанието им. И които не възприемат критика като старшина в казарма, нито като някой, комуто това е щатната работа срещу заплатата.

А на българската поезия?

Век след онова удивително второ литературно десетилетие сме пак в 20-те. Разбира се, ни за миг не ми се ще да имаме повод, дори и наум, за възможни аналогии между тези два периода в обществено-политически контекст. Но ако мислим за онова десетилетие в литературата и културата ни... Дали и сегашните 20-те няма да се окажат онова, което ѝ е трябвало на поезията? А ако ми позволиш да рационализирам въпроса ти, бих казала, че все така, както винаги, ѝ трябва грижа. Но грижата за поезията от издатели и редактори трябва да търси разумна мяра. И прекомерната любов, и прекомерната пазарна прагматичност на ангажимента към книгите, които се готвят за издаване, не считам полезни, особено за младите поети. Преди месеци се занимавах с няколко стихосбирки на малко издателство, появили се в кратък период от време, почти една след друга. Общо седем стихосбирки, всичките дебютни. И четири от тях с един и същ редактор – издателят им. В тази издателска изобилност тип „конфекция“ неизбежно се беше отпечата еднородността. Вероятно е чудесно, че са били подкрепени тези първи книги, но в такава ситуация какъв трепет може да бъде един поетически дебют за автора си? И какво ще оправдае основанието дори и на дежурното клише за появата на „индивидуален глас“? Апропо дебютният ръкопис на носителката на Нобел Луиз Глук – „The Firstborn“, е бил връщан от издателства 28 пъти, докато накрая „New American Library“ не го издава. А преди три години в сайта на агенция за издателски услуги се натъкнах на информацията, че за работа по издаването на лирическа книга е предвидена възможност, наречена „творчески ментор на поезия“. Финалната услуга в списъка от изредените възможности на ментора е формулирана така: „Услугата включва и пълна редакция на стиховете, така че да отговарят на изискванията на жанра (бял стих, класическа поезия и др.)“. Каквото и да си мислим, че означава „пълна редакция“, то си е най-обикновено ренаписване. Тоест читателят никога не може да знае дали стихосбирката с емблемата на това издателство е дело на автора, чието име е на корицата, или то – срещу хонорар и като залог за гарантиран успех – доброволно се е превърнало в аватар на някакъв анонимен творчески ментор.

Кой е следващият текст, който ще напишеш?

Работя върху два сега, а имам намерения и в перспектива.

Ще си пожелаая, който и да е, да не е последният. Но това, което е сигурно, че предстои – и то в близко време – е годишният обзор за лириката от 2021 година.

Разговора води
ПЛАМЕН ДОЙНОВ

